

Migrációs helyzetkép

– „megélhetési migráció”¹

Hivatalos becslések szerint több mint 4 millió romániai állampolgár él folyamatosan vagy alkalmi munkán a nyugati országokban. Plusz a koldusok.

A megélhetési migrációt alapvetően az élettervezéshez szükséges anyagi alapok megteremtésének kényszere motiválja. A mai Románia alkalmatlan arra, hogy a közép- és alsóbb szociális rétegek fiatalságának elindulásához, a család-alapításhoz és az otthonteremtéshez szükséges anyagi forrásokat biztosítsa. Ehhez egyetlen, a szélesebb tömegek által is járható út maradt: a külföldi munkavállalás.

A románoknak hírük van Nyugaton: a legtöbb botrányt mi (romániaiak – A. K.) okozzuk, mi esszük meg a bécsi hattyúkat, mi öljük meg Roger testvért Taizében stb. A kint levők egyharmada már életvitelszerűen él kinn, és nem is kíván hazatérni. A romániai fiatalság egyharmada tervezi, hogy külföldön keres alkalmi vagy huzamosabb ideig tartó megélhetési forrásokat.

Sajnos, a romániai magyarság is erre az útra lépett. Más anyagi forrásai nincsenek, csak egy kis réteget érint az örökség (föld, ingatlan stb.) értékesítése, az elkótyavetyélési megélhetés. Nem sok remény ez egy fogyó kisebbség erőgyűjtéséhez. A magyarok szegények, halljuk a házvásárlók, házeladók, vállalkozni szándékozók szájából. Nem vagyunk versenyképesek a románokkal szemben, nincs bátorságunk, nem merünk kockáztatni. Marad a külföldi munkavállalás. Amiből, sajnos, igen gyakran hosszú távú kinnlakás, otthontól való elszokás, kinnmaradás lesz. Ugyan, hogy lehetnénk versenyképesek, ha nincs kisebbségi pénzügyi, gazdasági elit, hogy lenne/lehetne magyar mecenatúra? Honnan a pénz, a tőke az elinduláshoz? Tudomásul kell venni, hogy kisebbségi magyarjaink számára is az élettervezéshez szükséges egyik legfőbb megkapaszkodási lehetőség „a kifele vezető út”.

2001 és 2008 között 230 ezer román állampolgár költözött Németországba, Olaszországba és Spanyolországba. Az már a legutóbbi két népszavazás között

1 Vetési László kolozsvári református egyházi író, szórványkutató, szociográfus a Reménység Szigetén elhangzott előadásának és a vele készült interjújának szerkesztett változata.

kiderült, hogy a székelyföldi magyarok alulreprezentáltak voltak a romániai elvándorlók között. Újabban viszont nem túl szívmelengető váltás történt: a válság sújtotta mediterrán övezetből a migráció áttevődött az északnyugati országokba, és ebben a folyamatban a romániai magyarok már nem alulreprezentáltak, a magyar állampolgárság (ti. kettős állampolgárság – A. K.) széles kaput nyitott a migráció felé, megkönnyítve a bevándorlást, a munkahelyszerzést akár az Amerikai Egyesült Államokban is (Kiss Tamás: *Krónika*, 2013. november 28.).

A románság szuperszervezett egyházi hálózatot épített ki Nyugaton. A román ortodox egyháznak külön érseksége van minden nyugat-európai országban (Olaszország, Spanyolország, Portugália...). Román baptista és nagyon nagy lélekszámú román pünkösdista közösségekről beszélhetünk.

A közösségi portáloknak a migráns népesség életszervezésében rendkívül komoly szerepe van. Ezt az utolsó romániai elnökválasztás botránya is megmutatta: ugyanis a szavazóurnákhoz el nem jutó külföldi román munkavállalók haragjukban mozgósították az itthoniakat, és ezekkel a proteszt szavazatokkal győzött Klaus Johannis államelnök.

A romániai magyarságnak egy-másfél évtizedig legfontosabb megélhetési migrációs célországa Magyarország volt. Egy ideje viszont a romániai magyarság is rálépett a többségi információs munkavállalási útvonalakra. Egy-egy régió, település fiatalsága együtt indul, egymás informális csatornáin mennek a hírek, keletkeznek a kapcsolatok, a munkahelyek ajánlása, átadása. Hatalmas kommunikációs információ áradat árasztotta el a határon túli magyarságot is. Románok, magyarok egymásnak adják a kilincset és a tudnivalókat.

A magyarság emigrálása hosszú, mondhatni állandó folyamat. Magyarország és a trianoni utódállamok nem képesek itthon, illetve otthon tartani magyarságunkat. Nem vagyunk már annyian Erdélyben, Romániában, nem rendelkezünk akkora etnikai-vallási (ön)reprodukciós képességgel sem, hogy a természetes apadás mellé még odasorolhatnánk az elvándorlást is.

Induláskor Magyarország a munkahelyi, megélhetési kivándorlás nagy reménysége, illúziója volt. Az anyaországban élő külföldi magyar népesség őrizte és őrzi sajátosságait, de külön lelki gondozási kereteket óhajt. Kányádi Sándor mondta: „Vigyázzatok az erdélyi magyarokra, hogy minél később magyarosodjanak el.”

Az „elmagyarosodás” azonban megállíthatatlan. Olyan élhető hazára van szükség – anyaországra és külhonokra –, ahol a magyar ember otthon érzi magát, otthon maradhat, olyan otthonra, ahova hazatérhet, élhetővé és értéké teheti magyarságát.

Az emigrációnak több fájdalmas vonulata áll előttünk. A századforduló, az első és a második világháború, 56, a kommunizmus, a kisebbségi sors, jelesül a Ceaușescu-rendszer, a délszláv háború elől való menekülés, mind-mind etnikai hullámokat vetett, arculatokat teremtett, jellemvonásokat, arcnyomokat

hagyott a körülöttünk levő világban. Eddig úgy éreztük, hogy követhető saját szétszóródásunk. Most már nem az.

Az erdélyi, a határon túli emigráció számára az anyaországi kivándorlás a legbiztosabb túlélési, megmaradási, reprodukációs forma (volt). A szórványban is annak örülünk, ha azt halljuk, hogy valaki Magyarországra „vetődött”. Sajátos kisebbségi magyar. Esetenként vallási arcunk is megjelenik a helyi gyülekezetekben. Órizzük az erdélyiséget, délvidékiséget, felvidékiséget. Minél tovább. De meddig?

A migrációs szolgálatvállalásban, az egyházi nyilvántartási és közösség-gondozási feladatokban többfajta gyakorlat, illetve mulasztás alakult ki. Szerencsésebbek azok az országok, régiók (Nyugat-Európa nagyobb része), ahol régóta elérhető távolságban szolgál magyar protestáns, magyar katolikus pasztoráció, lelkész. Munkavállalóink egy része sajátos regionális arculattal épül(t) be az új, nyugat-európai helységek, helyszínek egyházi életébe. Beépül vagy ugyanúgy bujkál, mintha odahaza tenné, falun s főként a nagyvárosokban.

A nagy hiány- és mulasztási területeket a katolikus jellegű országok jelentik: Franciaország, Spanyolország, Olaszország. Ezen a területen alig vagy semmit nem tett a református egyház. Igaz ugyan, hogy anno Ravaszék kiküldték Nagy Sándort Nyugatra, hogy nézzen szét, és készítsen javaslatot az emigráció lelki gondozására, de az emigránsok nagy része kimarad a hitéletből, egyházból, mert elérhetetlen. Marad a szülőföld iránti vágyakozás, a hazagondolás vékony cérnaszála.

Van olyan közösség, magyar kolónia, amely évente egy régióbeli erdélyi magyar lelkésznek kifizeti a repülőútját, összegyűlnek valahol, és az erdélyi magyar lelkész futószalagon kereszteli meg az abban az évben született gyermekeket. Együtt ünnepel velük, aztán hazajön. Nem hazajönnek megkeresztelni a gyermeket, hanem kiviszi a papot, mert ez lényegesen olcsóbb.

Miért hanyagoltuk és hanyagoljuk a nyugati magyar migránsok lelki gondozását? Egyszerűen arról lehet szó, hogy sem a magyar kormányok, sem a magyar egyházak nem tudták kezelni az ügyet. És a munkavállaló sem. Aki megtalálhatatlan: bujkál, megfoghatatlan, értelmezhetetlen, amorf ember- és népességanyag. Nem jelent szavazati bázist.

Más ok lehetett a nemtörődömség. „Ej, ráérünk arra még!” Nem a mi dolgunk. Oka lehet a hozzá nem értés is: Nem tudjuk, hogy fogjunk hozzá! Miből? Kivel? Kinek a dolga? Mennyi gond van vele? Aztán: Kinek lesz, s ha lesz, kié lesz belőle a politikai nyereség? Ha 25 évig nem történt semmi, akkor ennek bizonyára oka van, mély oka, amit fel kéne tární, meg kellene érteni. A gyülekezeti kapcsolatok építését, ápolását egyszerűen a munkavállalók magánügyének tekintették. Huszonöt év mulasztásai után aligha hihető, hogy valami nagy protestáns emigrációmentési összefogás és lelkesedés születik.

Sajnos, még mindig nem jött el a nagy elhatározások, elszánások ideje. Adyval szólva elpusztulunk, mert el akarjuk veszíteni magunkat.

[...] És mi nem leszünk majd szétszórva,
Árvult, de mégis győzedelmes fajta:
Minket korszakok tűz-dühe nem edzett
S fölolvaszt a világ kohója
S elveszünk, mert elvesztettük magunkat.
(A szétszóródás előtt)

Hol voltunk 25 évig? Mit tegyünk? Hogy kezdjünk hozzá? Tűt keresünk a szé-
nakazalban... A legmodernebb missziológiai, közösséggondozási eszköztá-
ra van szükség! A megkeresés technikai eszközei teljességgel XXI. századiak
kell legyenek. Ebbe a munkába be kell építeni a legmodernebb regisztrációs és
autoregisztrációs eszköztárat, közösségi oldalakat. Olyan mediatizálási eszkö-
zökre van/lesz szükség, hogy bárki számára elérhető, értelmezhető és vételez-
hető legyen.

A külföldi erdélyi munkavállaló egyházigénye, egyháztagsága külön elem-
zést igényel. Mert rákérdezve miket hallunk: „Nincs időm rá.” „Nem érdekel az
egyház.” „Hazafizetek.” „Fizet helyettem otthon a család.”

Funkcionálissá, szolgáltatóvá és szolgáltatássá kell tenni az egyház jelenlétét.
Az egyháznak a legérzékenyebb pontokhoz kell odanyúlnia, ahol a legtöbb
gonddal szembesül a munkavállaló. Oda, ahol a legjobban lehet és kell szolgál-
ni őket. Bizonyos lelki konzulátusi munka kelletik tanácsadásban, hazafelé
mutató útkeresésben. Alaptanulmányt kell készíteni minden területről. Meg
kell beszélni a már kint szolgáló, területeket lefedő nyugat-európai lelkészekkel,
hogyan lássuk, hol mi a teendő?

Számolni kell azzal is, hogy munkatársi gondok vannak. A Kárpát-medencé-
ben magyar lelkészhiány van, ami csak fokozódik. Ma csak belső Erdélyben
25 lelkészi állás üres. Innen semmiképp nem lesz módunkban Nyugatra kül-
deni lelkészeket. Csak úgy, hogy saját gyülekezeteink maradnak üresen. Gond-
olkodni kellene afféle egyházi munkás távoktatáson, a világi papság, lévita-
lelkészi rendszer visszaállításán, másoddiplomás egyházi munkások képzésén.
A katolikusokhoz hasonló világi munkatársi képzésen. Meggondolandó, hogy
ezt a feladatkört első menetben szakrális egyházi személyeknek kell-e vállalni-
uk. Be kell-e tartani a felekezeti sajátosságokat, szeparálást? Külön a katolikus,
és az összes protestáns együtt vagy külön? Vegyük a svédországi példát: evan-
gélikus lelki gondozás alatt van a teljes magyar protestáns diaszpóra.

Az érintett nyugati munkavállalók egy részét is meg kell kérdezni, kikérni
a véleményüket. Akarják-e a kint élők ezt a missziót? Mit szeretnének? Mit lehet
velük vállalni, mit nem? Átfogható-e ekkora szétszórtságban ez az amorf tömeg,
népesség? Szervezhető-e „reguláris” vagy virtuális gyülekezeti közösségként?

Felmerülnek magyar kormányzati, nemzetstratégiai vállalások, kötelezett-
ségek, feladatok is. Az egész programnak nagyon kemény magyar állami, ki-
sebbségpolitikai, nemzetstratégiai vonatkozásai vannak. A magyar kormány-
nak az eddigi határon túli közösségépítési, diaszpóra építési rendszerébe kell

elhelyezni a Nyugatra munkavállalói céllal időlegesen kitelepedő magyarság keresztyén egyházi, közösségi számbavételét, lelki gondozását.

Végül meg kell beszélni a kisebbségi egyház nyelvhasználatának a kérdését. Sokat késtünk ezzel is. Egyetlen évtized alatt a magyar egyházakban felerősödött a második nyelv iránti igény. Megjelentek a Kárpát-medencei többségi nyelvek, többségi anyanyelvű magyarok, és velük az alkalmi és esetenként a temp-lomi istentiszteleti szolgálatok is.

– *És Erdélyben, otthon mi a helyzet? Beszéljünk a belső migrációról és szórványgondokról is!*

– Nem gondoltuk, hogy a magyarság migrációja minket ennyire érint. A magyarság nem magyar területre történő elvándorlására eddig nem voltunk felkészülve. Nem figyeltünk kellőképpen arra, hogy hova megy a magyar? Én mindig örültem annak, amikor a szórvány magyar a tömbbe vagy a Székelyföldre ment. Külön öröm volt számomra, ha bokrosodott. A belső migrációról szólva tudnunk kell, hogy ott is folyik bizonyos csoportosítás, bokrosítás. Egy csíksomlyói volt plébános, például, csángókat hozott a Mezőségre, Vicére. Ami azért is érdekes, mert *Vice katolikus többségű falu*, és a csángók is katolikusok, így az integrálódás könnyebben folyhat. Gyerekeket hoznak, mentik az iskolát is. Örülök, hogy amikor hazamegyek a Székelyföldre, azt látom, hogy Székelyudvarhelyen vagy Csíkszeredában mezőségiék a szomszédok. Házasság, iskola révén kerültek oda. Ez a migrációnak a pozitív iránya; pozitív, mert berázódnak, elszékelyesednek, visszamagyarosodnak.

Amikor viszont Erdély hátrányos területeit járom, és azt látom, hogy fiatal-ság már egyáltalán nincs, mert aki van, az zömmel kinn van, elszomorodok. Mert hát kik élnek ebben a faluban vagy a hasonló másokban? Az öregek. Ami a pásztoroló lelkészeknek is hatalmas gond.

Az értékeket, fiatalokat kereső szakember azt tapasztalja, hogy az identitás súlypontunk áttevődött egy másik területre. Nemrég a megkérdezett öt vagy hat vásárhelyi bolyais diák közül négy azt mondta, hogy külföldön próbál szerencsét. Minimum Kolozsváron vagy Budapesten. Mert ott jobb, színvonalasabb... Vegyük tudomásul, hogy a világ kinyílt. Nem úgy működik, mint régen. Az alap-érzés: a vágy, hogy otthon kezdjük el, otthon próbáljunk meg valamit csinálni, él ugyan, de akkor is kipróbálja magát a fiatal. Azt hiszem, hogy eredendően az amerikázásnál is más volt az alapszándék. Ámde a későbbi döntésükben már az határozott, hogy „ha már ennyire beépültem ide, akkor itt maradok”.

– *Régen, a századforduló idején mégis mintha többen jöttek volna haza...*

– Nem tudjuk felmérni. Ha csak a saját családomra gondolok, azt kell mondanom, hogy nagyapám hazajött. Küldte a pénzt, megvették a földet. Két nagybátyám viszont nem jött haza. Öregapám elment 16 évesen, és hazajött hetvenöt évesen. Három, négy szót tudott még magyarul. Mi maradt meg? A határnevek a mezőn, testvérek neve, szeretlek, csókolom, az abszolút minimum. Amikor az ember végigmegy Erdélyen, és azt látja, hogy ezek sincsenek már, azok is elmentek, elszorul a szíve...

Erdélyben, Románia egész területén bizonyos szempontból ez most presztíz: oda megyek, mert ott jobb, ott nagyobb tudok lépni, meg divat is. Nem otthon, kisebbségi sorban vállalja a fiatal a megmérettetést, a többletmunkát, a kockázatot, hanem idegenben vállalkozik. Jó csapáson menni, nagyon kemény munkával pénzt szerezni, utána hazajönni. Nos, ez rendben is volna. De nagyon megcsappant a magyarság vállalkozókedve. Nem úgy gondolkozik: keresek egy jó munkahelyet, dolgozom, pénzt keresek, családot alapítok, házat építek, rendezem az életemet abból a kevésből, ami van, megélelem. Nem. Nagyon sok olyan fiatalról tudok, magyarról is, akik stabil, jó itthoni munkahelyet hagynak ott csak azért, hogy elmenjenek külföldre hason fekve epret szedni eszméletlen körülmények között. Vállalva annak minden szörnyűségét, kockázatát.

És azt sem tudjuk, hogy élnek-e, s ha igen, hol. Nagyon sok fiatal ismerősöm van, aki elzúllott. Évekig egyik országrészben, majd a másikban, aztán a harmadikban. Ráadásul beütött az asszimiláció is. Nagyon szomorú, hogy a csán-gók a románokat keresik. A kinti szigetkörnyezetben a székely, a tömbmagyar is a románok társaságát részesíti előnyben. Ha nem talál magyart, a románok közé integrálódik, és próbál valamilyen formában saját magára rátalálni. Az ilyen jelenségeket szakmailag elvonási tüneteknek nevezzük. Igenis van etnikai elvonási tünet. Mert köztük tán kevesebb megaláztatás éri, jobban értik egymás nyelvezetét, a metakommunikációs nyelvet is. Az elrománosodás tehát odakinn is folytatódik. Nem ritka, hogy a hazaérkező székelyföldi fiú szlobozai vagy calafati román leányt (asszonyt) hoz Székelyföldre, akit ott kinn ismert meg. Nem a magyart kereste és találta meg, hanem a románt.

– *És a szórvány, velük mi a helyzet?*

– Vegyes etnikai területen vagy hátrányos etnikai területeken egyre mélyebben ékelődnek be egymásba az etnikumok. A magyarság belefűrődését vagy belesüllyedését tapasztaljuk a többségbe, ami nagyon felerősödött, felgyorsult. Régebben voltak bizonyos megyék, tartások, szokások, hagyományok, szten-derdek, ám ezek vagy meggyengültek, vagy felszámolódtak. Azzal, hogy nincs, vagy alig van különbségtudat, azzal, hogy már nincs etnikai konkurenciatudat, alaposan megváltozott a helyzet: hiába vívják a politikusok az etnikai harcot, az egyszerű nép fiai az együttélésben ezt a különbségtudatot nem érzékelik, nem is akarják tudomásul venni.

Ami iszonyatosan felgyorsítja ezt a folyamatot, az a vegyes házasság. Erdélyben már minden harmadik vagy negyedik házasság vegyes, és nagyon rossz a statisztika. Ha az ember időről időre visszajár bizonyos területekre – ez lehet akár Kolozsvár, Marosvásárhely vagy Nagyvárad –, azt látja, hogy ott, ahol húsz, harminc évvel előbb bizonyos nyelvi állapotot élt át, vagy évtizedekig élt benne, nagyon sokat romlott a helyzet. Ami harminc évvel ezelőtt volt Kolozsváron, az éri el most Marosvásárhelyt. A mezősegi romlott nyelv megjelenik a mindennapi kommunikációban, bizonyos szavak, kifejezések egyszerűen kiszorultak a köznyelvből. Marosvásárhelyen érzékelnem a legjobban, hogy mekkora teret veszítettünk a közintézményekben. A nyelvi közbizalom is elvész. Kolozsváron, ha a hóstáti asszony rád néz, még mindig etnikailag olvas; az

arcodról első szemlátásra valamilyenfajta beazonosítást végez, és ha nem magyarul szólal meg, akkor csupán annyit mond, poftiti, azaz tessék.

Marosvásárhelyen viszont a nyárádmenti zöldségárus már nem meri kiírni a román mellé magyarul is, hogy répa vagy retek, s hogy ennyi meg ennyi az ára. Mert „Mit mondanak a románok? Hátha nem jönnek hozzánk vásárolni?” Ezt a sérülést olyan mélyen éli át a sértett, hogy egyszerűen visszavetíti saját magára. Egész életvitelére, vállalkozására, gazdálkodására, és fel sem vetődik benne, hogy ez a világ legtermészetesebb dolga egy kiegyensúlyozott etnikai szerkezetű és hangulatú városban, mint amilyen Kolozsvár volt... Kolozsvárt, szerencsére, egy ideje visszaállt a régebbi állapot. Marosvásárhelyen viszont hiányzik. Vásárhely ütközőzóna, csatatér lett. Ami leszivárog az emberek lelkébe. Ma Vásárhelyen keserű önkeresés, súlyos hezitálás tapasztalható, hogy végül is én magyar vagyok, vagy nem? A habozások pedig szélsőségeket szülnek. A magyar gyerek románokkal verekszik vagy vitatkozik az utcán, a tömbházak között. Bandák alakulnak. Ezt a csatát minden területen újravívjuk, keményen, szegregáltan. Kétségtelen, hogy ez a szörnyőség az 1990. márciusi effektus. A hajdan kiegyensúlyozott városok – állapotuk hirtelen felborulása, a térvészítés miatt – nagyon súlyosan átélik ezt a traumát. Képzelnék el annak az idős magyar betegnek a helyzetét, aki kiszolgáltatott helyzetében nem tud az orvossal anyanyelvén beszélni...

Ilyen szempontból Kolozsvár nagyon érdekes képet mutat. Kolozsvárnak kialakult egy olyan életvitele, ahol a magyaroknak megvan a maguk helye. Igen kellemes tapasztalni az orvosi társadalomban, hogy a román orvos, ha tud magyarul, magyarul beszél. Több olyan román orvost ismerek, aki gyermekkorában valahonnan, emléknyelvként, környezeti nyelvként hozott magával még egy nyelvet, és azzal a beteggel, aki azt a nyelvet beszéli, úgy beszél. És abszolút nem érdekli, hogy a környezetében a személyzet vagy ki mindenki román: a magyarral magyarul beszél, a románnal románul.

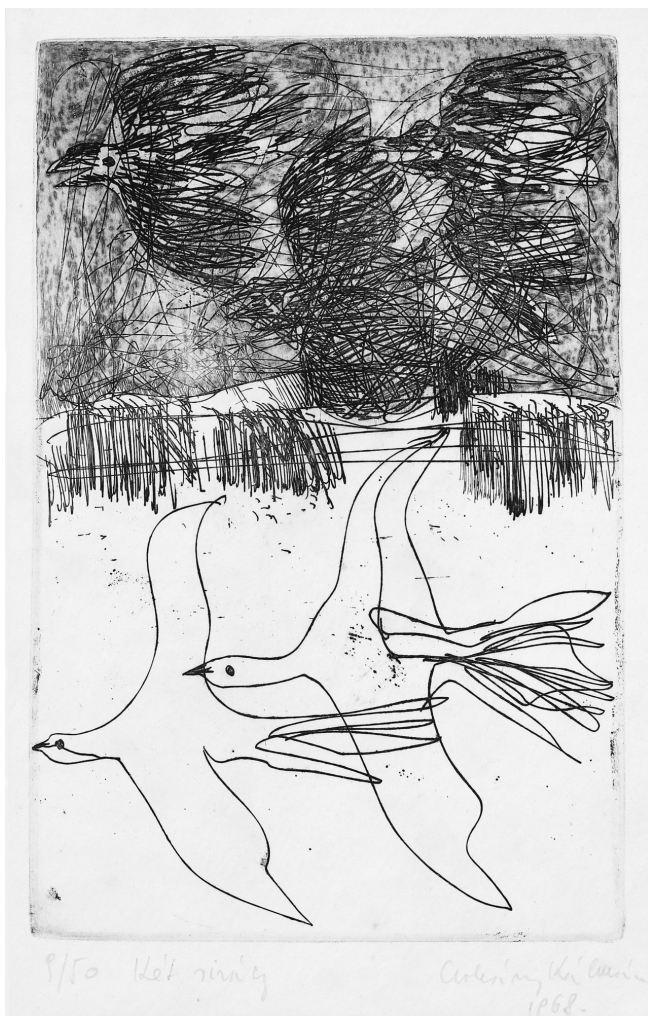
Nagy örömmel tapasztaljuk, mily nagymértében járul hozzá ehhez a Magyar Napok identitáserősítő szerepe. Mára a Magyar Napok fesztivál zarándoklattá vált. A kitelepedett (kolozsvári) magyarság ezekre a napokra igazítja, rögzíti a találkozásait, a családi hazajöveleteket, a szülői látogatásokat, a sírhelyek gondozását, a magyar programokon való részvételt. A város utcáin tíz napig vagy két hétig egy negyvenes évek utáni Kolozsvár-hangulat uralkodik, ahol helye van a magyar nyelvnek, helye van a magyar kultúrának, a románság pedig tudomásul veszi. Van, aki eljön a rendezvényekre, van, aki nem, de nincsenek konfliktushelyzetek. Ez meglátszik az emberek önbizalmán is. Visszafoglaltuk a hitet a térvelvben, visszatértünk a köztérbe, és elkezdtük újraélni azt a köztéri nyelvi állapotot, amelynek igen nagy hatása van a mindennapokra. Ezt mi, szakemberek: revitalizációnak nevezzük. Sok-sok erősítő elemet lehet és kell még beépíteni ebbe a rendszerbe.

– *Ilyen Magyar Napokat nem csak Kolozsvárt kellene csinálni...*

– Csinálják is. Váradon, Vásárhelyen, Temesváron, Déván és Hunyad megyében Abrudbányán, ott, ahol az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején

magyarokat gyilkoltak. Ez hihetetlenül fontos. Mert ha a kisebbségi bezárkózik és úgy kénytelen megélni a maga identitását, hogy szüntelenül hátra kell néznie, hát az... De hogyha azt érzem, hogy kihúzhatom magam, a magam nyelvén beszélhetek, saját kultúrámban élhetek, és ezt a többségi tudomásul veszi, egészen más lesz a kisebbségi magyar életminősége...

A szöveget lejegyezte, szerkesztette és az interjút készítette Aniszi Kálmán

Csohány Kálmán: Két sirály (rézkar, 1968)

ANISZI KÁLMÁN (1939) író, publicista, ny. egyetemi oktató. Bihar megyében, Magyarkakucson született. 1985–90 között a *Korunk* folyóirat szerkesztője. 1990 óta él Magyarországon, 2000-től a *Kapu* folyóirat főszerkesztője. Legújabb kötete: *Kényszerű társbérlet* (esszék, 2017).